

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ МНС УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню змісту екологічної освіти України, як елемента гармонійного розвитку держави, питанням екологічної культури і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію в Україні та світі. Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту і при підготовці фахівців системи МНС України, здатних забезпечувати дотримання екологічного правопорядку, вирішувати питання ліквідації надзвичайних ситуацій, а також їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем.

Ключові слова: екологічне право, екологічна освіта, екологічні знання, екологічний світогляд, екологічна культура.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми, яка поставлена в цій статті, полягає у тому, що екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України, екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку фахівців системи МНС України через базову екологічну освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підвищення рівня екологічної освіти, виховання, формування екологічного мислення, свідомості і культури були присвячені повністю або частково дослідження Андрейцева В.І., Костицького В., Абалкіна І.Л., Моткіна І.О., Куркуленка С.С., Курняка Л.Д., Науменка Н.В., Процюка В.А. Вони вважають, що негативні зміни в природному середовищі під тиском сукупної дії виробничих чинників істотно прискорились в останні десятиріччя. Тобто, збереження життя на землі залежить тепер безпосередньо від рівня і темпів виховання екологічної культури в молоді та суспільства в цілому [5, с.33].

Мета дослідження. Метою даної статті є аналіз проблеми співвідношення екологічної освіти та виховання, форми й методи яких різні, а мета одна: різнобічна підготовка громадян, здатних визначати, розуміти й оптимально вирішувати екологічні та соціально-економічні проблеми регіонів проживання на основі наукових знань процесів розвитку біосфери, здорового глузду, досвіду й загальнолюдських цінностей.

Виклад основного матеріалу. Екологічне майбутнє нашого народу має спиратися на три складові: перша — це розвинута система екологічного права; друга — це ефективна система адміністративного контролю і регулювання, а третя — екологічна культура, що має вирости на базі загальної екологічної освіти.

Екологічна культура, освіта і виховання – це категорії, які відображають певну етапність у формуванні людської особистості.

Екологічна культура – складова частина загальноосвітньої культури, характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем в майбутньому розвитку людства [4, с. 54].

Екологічна культура особистості являє собою комплексне психологічне утворення, яке складається з системи знань, практичних умінь і навичок, переконань і засвоєних норм взаємодії з навколишнім середовищем, системи почуттів і ціннісних орієнтацій, які регулюють діяльність і поведінку в природі, підпорядковуючи її вимогам раціонального природокористування.

Екологічне право, як базовий елемент системи екологічної освіти озброює людину необхідними знаннями про особливості взаємодії суспільства і природи, ходу природних

процесів, впливу на них антропогенних навантажень і несприятливих наслідків такого впливу. Екологічна освіта представлена системою знань, направлених на засвоєння теорії і практики загальної екології та включає елементи географічних, соціально-економічних, технічних, в тому числі і юридичних галузей знань.

Екологічна освіта - це сукупність наступних компонентів: екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика, екологічна культура. Кожному компоненту відповідає певний рівень екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх глибокого усвідомлення і практичної реалізації на вищих рівнях. Умовно можна виділити наступні узагальнені рівні екологічної зрілості: початковий (інформативно-підготовчий), основний (базово-світоглядний), вищий, профільно-фаховий (світоглядно-зрілий). Екологічне виховання здійснюється за посередництвом впливу на свідомість в процесі формування особистості з метою розвитку соціально-психологічних установок і активної громадянської позиції.

Розглянемо деякі визначення екологічної освіти та екологічного виховання.

Н. Мамедов під екологічною освітою розуміє «безперервний процес освіти, спрямований на засвоєння систематизованих знань про навколишнє середовище, вмінь та навичок природоохоронної діяльності, формування загальної екологічної культури» [6, 155].

Деяко ширше екологічну освіту розуміє Л. Мельник. Він визначає її як «процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок теорії та практики раціонального природокористування і охорони природи, формування екологічного мислення і світогляду, що базуються на принципі індивідуальної екологічної відповідальності» [7, 595]. Під екологічним вихованням Л. Мельник розуміє «процес систематичного та цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості з метою формування екологогуманістичного світогляду, підготовки до виробничої, громадської та культурної діяльності» [7, 607].

Екологічне виховання формує певні навички поведінки людини в природному середовищі. І тільки осмислена поведінка в природі у відповідності з отриманими знаннями і навичками є свідченням екологічної культури особистості.

Еколого-правове виховання як один з елементів формування екологічної правосвідомості у громадян являє собою організаційно-просвітительський (інформаційний) вплив на громадян з метою формування у індивіда не лише наукових знань, а й певних переконань, моральних принципів, що визначають його життєву позицію і поведінку в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, високого рівня еколого-правової культури громадян і суспільства в цілому. В процесі еколого-правового виховання формується певна система екологічних цінностей, які визначають бережливе ставлення людини до природи, спонукають її до виконання та застосування еколого-правових норм. У свідомість індивідів закладаються морально-етичні основи цивілізованого сприйняття, відображення та вираження вимог природноресурсового і природоохоронного законодавства, раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища.

Еколого-правове виховання здійснюється як державою (в особі спеціально уповноважених органів, навчальних закладів) так і членами суспільства [2, с.45]. Держава як головний механізм регулювання та узгодження загальних інтересів індивіда і суспільства у їх взаємовідносинах з природою має виключне право не лише на формування екологічного законодавства, а й на примусові дії щодо індивідів чи їх груп, які направлені на дотримання цих законів.

Триєдність екологічної освіти, виховання і культури передбачає їх послідовний взаємопов'язаний розвиток. Кожен із названих компонентів займає відведену йому «екологічну нішу», а процес формування можна вважати цілеспрямованим за умови поточної реалізації освітніх і виховних екокультурних завдань.

Екологічну культуру розуміють як цілісну систему, яка включає:

- екологічні знання;
- екологічне мислення;
- культуру вчинків;
- культуру екологічно-оправданої поведінки, яка характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків.

Проявом екологічної культури є екологічно обумовлена діяльність.

Формування екологічної культури особистості, як мети екологічної освіти, передбачає комплексний вплив на сфери свідомості: когнітивну, афективну, діяльну. Отже, екологічна освіта повинна включати загальнонаукові, морально-естетичні і практичні аспекти.

Специфіка екологічної освіти полягає в тому, що вона повинна базуватись на принципі “випереджуючого відображення”. Тобто у свідомості людини повинна відбуватись постійна оцінка можливих наслідків втручання у природу.

Специфіка екологічного виховання полягає у формуванні такого світоглядного становлення до цілісної системи “суспільство-природа”, яке базується на діяльній участі особистості в її розвитку.

Основними принципами екологічного виховання є принципи: матеріальної єдності світу, краєзнавчості, принцип комплексності, безперервності, патріотизму тощо.

Серед особливостей еколого-правової освіти слід відмітити наступні:

- кінцевою метою еколого-правової освіти є формування екологічної свідомості і громадянської позиції, а не тільки оволодіння певною сукупністю знань і вмінь;
- носієм екологічної свідомості, який детермінує вчинки є все населення країни, в ідеалі – планети, а не тільки певні групи людей;
- комплексний характер екологічної освіти і правового виховання означає його реалізацію шляхом застосування норм чинного законодавства.

Захист і охорона природи і навколишнього середовища - конституційний обов'язок всіх, хто проживає на території України. Існує струнка програма екологічного знання в системі дошкільної, загальноосвітньої, вищої і середньої спеціальної освіти. Ставлячи мету - формування екологічної культури у молодого покоління, ми вирішуємо наступні завдання: засвоєння ідей, понять, уявлень і наукових фактів про природу та навколишнє середовище, розуміння багатосторонньої цінності природи; осмислення еколого-етнічної цілісності нації; оволодіння прикладними знаннями, вміннями і навиками природокористування; свідоме дотримання норм поведінки в природі; нетерпиме ставлення до дії тих людей, що завдають шкоду природі тощо. В сучасних умовах в Україні реалізується комплексна екологічна реформа. В її основі лежить загальна всебічна екологічна економіка, суть якої полягає в здійсненні принципово нової політики використання природних ресурсів. Вода, ґрунти, повітря, корисні копалини використовуються у виробництві, мають певну вартість, яка компенсується. Це дозволяє державі здійснювати збалансовану політику використання і поновлення природних ресурсів, знайти великі кошти на підтримання всієї системи екологічної освіти і виховання населення. В формуванні нової екологічної свідомості у молоді, реалізації державних і міждержавних екологічних програм велика роль належить суспільним екологічним формуванням.

Екологічна освіта і виховання повинні орієнтуватись на активну взаємодію людини з природою, побудовану на науковій основі, на оцінюванні людини як частини природи. Екологічні знання, доповнені ціннісними орієнтаціями, повинні стати основою екологічної культури і екологічного мислення. Вони мають сприяти усвідомленню цінностей, допомагати вирішенню комплексних екологічних проблем, що стоять перед людством, забезпечити комфортність його проживання у майбутнього, зберегти та примножити унікальну різноманітність всього рослинного і тваринного світу.

При цьому знання норм екологічного права потрібно розглядати, як необхідний атрибут системи освіти усіх навчальних закладів, особливо в системі МНС України. Методичний аспект проблеми підготовки екологічно грамотного фахівця системи МНС України висвітлюється на засадах міждисциплінарних зв'язків, що дає змогу всебічно аналізувати будь-яке негативне явище у навколишньому середовищі, яке виникло під впливом антропогенної діяльності, глибше осмислювати теорію взаємозв'язків суспільства і природи та будувати практичну діяльність на науковій основі гармонізації таких взаємозв'язків. Це забезпечить цілісне уявлення про навколишнє середовище, озброїть майбутніх фахівців системи МНС України ефективними методами безпечного впливу на нього.

В процесі формування еколого-правових знань в процесі підготовки фахівців системи МНС України слід звернути увагу на питання екологічної свідомості, під якою розуміють сукупність уявлень (як індивідуальних, так і групових) про взаємозв'язки у системі «людина — природа» і в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій та технологій взаємодії з нею. Виховна робота у навчальних закладах системи МНС України складається з багатьох напрямів. Одним із них є екологічне виховання молоді. Питання екологічної освіти та виховання – одне з найважливіших питань на сучасному етапі ліквідації екологічної кризи, від вирішення якого залежить значною мірою оздоровлення соціально-економічного стану держави, відтворення природно-ресурсного потенціалу України. Такий підхід до організації еколого-правової освіти продиктований в тому числі і комплексним характером екологічних проблем.

При розкритті суті екологічних проблем важливо опиратись на систему міжпредметних понять: навколишнє середовище, природні умови, ресурси, антропогенний чинник, забруднення, екологічна криза, екологічна катастрофа, моніторинг, охорона природи, екологічна культура, здоров'я.

Ризик підвищеної екологічної небезпеки зобов'язує еколого-правову науку по-новому оцінювати факти її прояву. Юридичні факти, які пов'язані з забезпеченням екологічної безпеки породжують виникнення відносин, щодо забезпечення екологічної безпеки, а це, в свою чергу, має викликати специфічні обов'язки держави в частині гарантування безпеки від проявів стихії та діяльності юридичних і фізичних осіб, що здійснюють екологічно небезпечні види діяльності та експлуатують екологічно небезпечні об'єкти.

Тому, в процесі підготовки майбутніх працівників системи МНС основними завданнями екологічного права є формування у них знань щодо:

- основних екологічних прав та свобод громадян і їх гарантій;
- правових форм охорони і захисту екологічних прав та свобод людини і громадянина;
- особливостей правового регулювання окремих видів природокористування;
- правових норм, що визначають порядок використання об'єктів навколишнього природного середовища та їх охорону і містять вимоги екологічної безпеки;
- основних форм діяльності компетентних органів держави щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Кожен майбутній працівник, молодий спеціаліст, кожна свідомо людина повинна обов'язково мати загальне уявлення про особливості сучасного екологічного стану, а також про основні напрямки державної політики у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Практичне відображення екологічних процесів тісно пов'язано в першу чергу з державним регулюванням процесів природокористування, яке базується на законодавчих, організаційно-технічних рішеннях.

Висновки. Таким чином, на підставі викладеного, можна стверджувати, що, підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і

культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України. Добір змісту екологічної освіти і виховання у вищих навчальних закладах, особливо в системі МНС України, передбачає певний набір та зміст навчальних предметів, струнку її систему, взаємозв'язок і послідовність введення, визначення знань, умінь та навичок, якими мусить володіти майбутній фахівець системи МНС України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейцев В.І. Проблеми екологічної освіти. - К.: Юринком, 1999, - С.78;
2. Галеєва Г.А. Экологическое воспитание: проблемы, решения // Город, природа, человек. – М., 1982. – С.41-74.
3. Завгородня В.М. Екологічне право: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 118 с.
4. Комарницький В.М., Шевченко В.І., Слькін С.В. Екологічне право: навчальний посібник. – 3-е вид. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
5. Курняк Л.Д. Екологічна культура: поняття і реальність. // Вища освіта України. - 2006. - №3. - С. 32-37.
6. Мамедов Н. М. Культура, экология, образование / Н. М. Мамедов. – М. : Прогресс, 1996. – 320 с.
7. Материали першого Українсько-британського симпозиума по біоетике. – К.: КМАПО ім. П. Л. Шупика, Киевский исследовательский центр «Реал», 2001. - 50 с.